

ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИДА БОШҚАРУВ ТИЗИМИНИ АХБОРОТ БИЛАН ТАЪМИНЛАШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

М.Ў. Жўраев

Юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD)

АННОТАЦИЯ

Бугунги кунда ахборот тизими кундан-кунга ривожланиб бормоқда, бу эса жамият ривожланишининг асосий тизимини ташкил этиб, бунинг оқибатида инсон ҳаётига оид кўплаб масалаларнинг тезкорлик билан қисқа ва қулай вақтда ҳал этилишига имконият туғилаётганлиги, давлат бошқарув тизимида ўзига хос қулайликлар яратилаётганлиги мақтovга лойиқ дейши мумкин, бунга акси сифатида эса айтиши мумкинки, жамиятда ахборот тизимидан фойдаланган ҳолда жамият ва давлат бошқарув тизимини издан чиқариши, ҳамда инсонлар ҳаёти ва манфаатига турли салбий зарарлар етказиши ҳам шу ахборот тизимидан фойдаланган ҳолда содир этилаётганлигини айтиши мумкин. Уибу мақолада шу юқорида таъкидланган фикрлар тахлил қилинган.

Калим сўзлар: ахборот, далил, воқеа, ҳодиса, предмет, жараён, жиноят обьекти, тизимини ахборот билан таъминлаш, маълумотларни йиғиши, тизимлаштириш, таҳлил қилиш, умумлаштириш .

АННОТАЦИЯ

Сегодня изо дня в день развивается информационная система, которая формирует основную систему развития общества, в результате чего многие вопросы, связанные с жизнедеятельностью человека, можно решать быстро и в удобное время. можно сказать, что, используя информационную систему в обществе, можно сказать, что использование информационной системы используется для разрушения общества и системы государственного управления, а также для нанесения различного негативного ущерба жизни и интересам людей. В данной статье анализируются вышеуказанные моменты.

Ключевые слова: предоставление информации, доказательства, инцидент, предмет, процесс, объект преступления, система с информацией, сбор данных, систематизация, анализ, обобщение.

ABSTRACT

Today, the information system is developing day by day, which forms the main system for the development of society, as a result of which many issues related to human life can be resolved quickly and at a convenient time. it can be said that using the information system in society, it can be said that the use of the information system is used to destroy society and the public administration system, as well as to cause

various negative damage to people's lives and interests. This article analyzes the above points.

Key words: provision of information, evidence, incident, subject, process, object of crime, information system, data collection, systematization, analysis, generalization.

КИРИШ

Кишилик жамиятида ахборотга бўлган талаб ҳамиша юқори бўлган ва бу талаб ҳар доим ошиб бормоқда. Айниқса тараққиётнинг ҳозирги босқичида ахборотга бўлган эҳтиёж ҳаётий аҳамият касб этиб, мулкий ва шахсий номулкий муносабатларда ўзининг яққол инъикосини кўрсатмоқда¹.

Бинобарин, инсон ҳаёти уни ўраб турган оламдан маълумот қабул қилиш, қайта ишлаш ва жамиятнинг бошқа аъзолари билан ахборот алмашиш билан чамбарчас боғлиқ².

Ахборот инсоний омил этиб борган барча муҳитларда, хусусан жамият ва давлатни бошқарув тизимида асосий талаб этиладиган ресурслардан бири эканлигини исботлашга ҳожат йўқ назаримизда. Барча соҳаларда бўлгани каби ИИО бошқарув тизимини ҳам ахборотсиз тасаввур этиб бўлмайди. Ҳар қандай бошқарув жараёни ўз ўрнида, ишончли ва тўлиқ ахборотга эга бўлишга зарурат сезади³. А.Н. Герасименко ИИО фаолиятини ахборот билан таъминлашнинг: ижобий тажрибани тезкор алмашиш; ИИОнинг раҳбарларининг таҳлилий шарҳлари, буйруқ, кўрсатма ва фармойишларини тайёрлаш; ҳуқуқни муҳофаза қилиш фаолиятининг алоҳида йўналишлари бўйича амалиётни жамлаш; фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари бузилиши фактлари ҳақидаги ахборотни тўплаш каби бир қатор шакллари мавжудлигини таъкидлайди⁴.

З.М. Зиёдуллаев ИИО таянч пунктларини фаолиятини бошқаришни ахборот билан таъминлашни таянч пунктларини бошқаришнинг ташкилий-методик таъминлашнинг функцияларидан бири сифатида эътироф этади⁵.

Фикримизча, ИИО (шу жумладан таянч пунктлари) фаолиятини ахборот билан таъминлаш бошқарувни ташкилий-методик таъминлашнинг функцияси ҳисобланмайди. Бошқарувга оид адабиётларда ахборот билан таъминлаш

¹ Аманов А.А. Ахборот хизмати кўрсатишни фуқаролик-ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш: Юрид. фан. бўй. фалс. док. (PhD) дис.– Т., – 2018 – Б. 3.

² Ўша манба – Б. 12.

³ Степанова Е.Е., Хмелевская Н.В. Информационное обеспечение управлеченческой деятельности: учебное пособие. – М.: Форум-Инфра-М, 2004. – С. 12.

⁴ Герасименко А.Н. Информационное обеспечение взаимодействия органов внутренних дел с общественными объединениями по охране правопорядка (организационные и правовые вопросы): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2008. – с.15.

⁵ Зиёдуллаев М.З. Ички ишлар органларининг таянч пунктларини бошқаришни такомиллаштириш: Юрид. фан. док. (DSc) дис. – Т., 2019. – Б. 126.

бошқарувни таъминлашнинг алоҳида йўналишларидан бири сифатида ўрганилади. Қолаверса, ИИО бошқарув тизимиға оид норматив-хуқуқий хужжатларда ҳам ИИО фаолиятини ахборот билан таъминлашнинг алоҳида хуқуқий ва институционал асослари белгилаб қўйилган. Масалан, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг 2017 йил 23 майдаги «Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органларининг ахборот-таҳлил фаолияти ва режалаштириш ишларини янада такомиллаштириш тўғрисида»ги буйруғи билан ИИОда ахборот-таҳилий фаолият асослари белгиланган бўлса, 2018 йил 7 сентябрдаги «Ўзбекистон Республикаси ИИВ Ташкилий департаменти фаолиятини ташкил этиш тўғрисида»ги 244-сонли буйруғи билан ИИВ соҳавий хизматлари таҳлилий бўлинмалари рўйхати тасдиқланган бўлиб мазкур бўлинмалар ИИОнинг тегишли соҳавий хизматларини таҳлилий ахборот билан таъминлайди.

Шу билан бирга ИИО фаолиятини ахборот билан таъминлаш мазкур соҳани бошқаришнинг ажралмас ва муҳим таркибий қисми ҳисобланиши бир қатор муаллифлар томонидан турли нуқтаи назардан ўрганилганлигига ҳам эътибор қаратиш жоиз⁶.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Шу ўринда ахборот тушунчасига ойдинлик киритиб олиб лозим. Таъкидлаш жоизки, бугунги кунда инсоният кундалик турмушида ҳамда ижтимоий ҳаётнинг бошқа соҳаларида «ахборот» тушунчаси кенг қўлланилаётган бўлса-да, аммо унинг барча ўзига хос жиҳатларини акс эттира оладиган яхлит таъриф ҳамда унинг таснифланиши ишлаб чиқилмаган⁷.

О.Р. Файзиев ва Д.К. Хусаиновлар ахборот тушунчасини қуидаги маъноларда қўлланилишини назарда тутади:

биринчидан, тақдим этилиш шаклидан қатъий назар шахс, предмет, далил, воқеа, ҳодиса ва жараёнлар ҳақидаги маълумотлар;

иккинчидан, далил, воқеа, ҳодиса, предмет, жараён каби объектлар ҳақидаги билим (маълумотлар) ҳамда тушунчалар ёки буйруқлар;

⁶ Бу ҳақда қаранг: Чедаклиев В.В. Информационноеобеспечение управления подразделениями Государственной автомобильной инспекции органоввнутреннихдел: Дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1997. – 184 с., Усманов Р.А. Информационноеобеспечение деятельности органоввнутреннихдел: криминалистическая регистрация: Дис. ... канд. юрид. наук. – Екатеринбург, 2002. – 213, Герасименко А.Н. Информационноеобеспечение взаимодействия органоввнутреннихдел с общественными объединениями по охране правопорядка: организационные и правовые вопросы: Дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2008. –236 с., Сударева Л.А. Правовое и информационное обеспечение деятельности органов внутреннихдел по предупреждению компьютерных преступлений: Дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2005. – 186 с., Вязовец Р.Н. Использование информационных технологий в оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2010. – 31 с.

⁷ Аманов А.А. Ахборот хизмати кўрсатишни фуқаролик-хуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш: Юрид. фан. бўй. фалс. док. (PhD) дис.– Т., – 2018 – Б. 13.

учинчидан, маълум хос матнда аниқ маънога эга бўлган тушунчаларни ичига оловчи далил, воқеа, ҳодиса, предмет, жараён, тақдимот каби обьектлар ҳақидаги билимлар (маълумотлар);

тўртинчидан, қизиқиши уйғотиши мумкин бўлган ва сақланиши ҳамда қайта ишланиши лозим бўлган жами далил ва маълумотлар;

бешинчидан, турли обьектларнинг ўзаро ишлашида рўй берувчи акс этиш жараёнининг фаол ҳаракатларни таъминлаш учун яроқли натижалари, шунингдек, бирор нарса тўғрисидаги маълумотлар;

олтинчидан, акс этган хилма-хиллик⁸.

А.А. Аманов эса «ахборот – бу тарқатиш, узатиш, етказиш, қайта ишлаш каби амалларни бажара олиш мумкин бўлган, обьектив, аниқ, яхлит, тўлиқ ҳолда жамият бошқарувида ҳамда инсон билан жамиятни боғлаб туришда асосий хизмат қилувчи хабар, билим, бирор-бир иш ҳолати ёки вазияти, фаолияти ҳамда шарт-шароити тўғрисидаги маълумотдир» деган таърифни илгари суради⁹. Амалдаги қонун ҳужжатларида ахборотга нисбатан манбалари ва тақдим этилиш шаклидан қатъи назар шахслар, предметлар, фактлар, воқеалар, ҳодисалар ва жараёнлар тўғрисидаги маълумотлар деб таъриф берилган¹⁰.

Ахборот тушунчасига нисбатан турли таърифларнинг мавжудлиги ҳақида О.А. Городов «ахборот» тушунчасининг мураккаблиги, кўп қиррали ва фақатгина бир маънога эга эмаслигини назарда тутиб у ҳарбий соҳада, математика, кибернетика, алоқа назарияси, фалсафа, социология, психология, биология ва бошқа бир қатор маҳсус категорияли тушунчалар қўлланилувчи соҳаларда вужудга келганлигини таъкидлайди¹¹.

Бизнинг фикримизча, ахборот тушунчаси ҳар бир фан ҳамда соҳа учун хусусий мазмунга эга. Шу маънода ИИОнинг бошқарув тизимини ахборот билан таъминлаш нуқтаи назаридан унга шундай таъриф беришимиз мумкин: «Ахборот – ИИОнинг мақсади, вазифалари, функциялари ҳамда асосий фаолият йўналишларидан келиб чиқиб, бошқарув қарорларини қабул қилишга, куч ва воситаларни сафарбар этишга, мавжуд ресурсларни истеъмол қилишга бевосита таъсир этувчи воқеа, ҳодиса, жараёнлар, шахслар, ҳолатлар ва фактлар ҳақидаги маълумот».

⁸ Файзиев О.Р., Хусаинов Д.К. Ахборот технологиялари соҳасидаги жиноятлар. Илмий-оммабоп рисола.– Т., 2009. – 233 б.

⁹ Аманов А.А. Ахборот хизмати кўрсатиши фуқаролик-хуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш: Юрид. фан. бўй. фалс. док. (PhD) дис.– Т., – 2018 –148.

¹⁰ Ўзбекистон Республикасининг 2002 йил 12 декабрда қабул қилинган «Ахборот эркинлиги принциплари ва кафолатлари тўғрисида»ги Конуни //

¹¹ Городов О.А. Информация как объект гражданских прав. // Правоведение.–2001.–№5.–72-83с.

Шу ўринда таъкидлаш лозимки, ҳар қандай ахборот ҳам ИИОнинг бошқарув тизимиға дахлдор ҳисобланмайди. Фикримизча, бу борада ИИОнинг мақсад, вазифа, функция ва фаолият йўналишларига дахлдор бўлган ахборотларгагина эътибор қаратиш лозим. Айниқса, ахборот оқими юқори бўлган ҳозирги шароитда айнан керакли бўлган ахборотни ажратиб олиш ёки уларни топиш муҳим аҳамиятга эга.

Қолаверса, олинган ахборотлар ИИО бошқарув тизимиға тўғридан-тўғри татбиқ этилмайди. Бунда ахборот маълум шакл ва мазмун ҳамда талаблар асосида «ишлидан ўтган» бўлиши лозим, яъни М.З. Зиёдуллаев таъкидлаганидек, фан ва амалиётда ахборот билан таъминлашга ўхшаш, бироқ моҳиятига кўра кенгроқ бўлган ахборот-таҳлил фаолияти ҳам мавжуд бўлиб, унинг мазмуни маъмурий ҳудудда содир бўлаётган ҳодиса ва жараёнларни, уларнинг юзага келиш сабаблари ва криминоген вазиятга таъсирини ўрганиш, таҳлил қилиш, фаолиятни тезкор вазиятга доир маълумотлар билан таъминлаш ҳамда шу асосда салбий омилларни бартараф этиш борасидаги ишларнинг асосий йўналишларини белгилаб олишда ифодаланади¹².

М. Тошниёзов, И. Шарифбоев, О. Обидовлар эса ахборот тизимини ташкил қилишда иложи борича бирламчи ахборотларни камайтириш, берилган маълумотларни кўпроқ ишлатиш, фақат бошқарув учун зарур бўлган диққатга сазовор ва қарор қабул қилиш учун керакли ахборотларни бериб бориш зарур¹³ деб ҳисоблайди.

Шундай қилиб, ИИОда ҳукуқ-тартиботни сақлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш, шунингдек ички ишлар органининг бошқа вазифаларини амалга оширишда кечиктириб бўлмайдиган, асосланган ва омилкор бошқарув қарорларини ишлаб чиқилишини таъминлашга қаратилган бошқарув қарорларини қабул қилиш бевосита тегишли таҳлилий ахборотларга таянилади.

Ўрганишлар ИИОнинг бошқарув тизимини ахборот билан таъминлаш маълумотларни йиғиши, тизимлаштириши, таҳлил қилиши ва умумлаштириши шаклида қўйидаги босқичларда амалга оширилишини кўрсатмоқда:

маълумотлар манбаларини аниклаш; ахборот-таҳлил маълумотлари рўйхатини тузиш ва тақдим этиш тартибини белгилаш; маълумотларни тўплаш мақсадида тегишли давлат бошқаруви ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ҳамда жамоат ташкилотлари билан алоқаларни ўрнатиш; келиб тушаётган маълумотларнинг аҳамияти, тўлиқлиги ва ишончлиги нуқтаи назаридан баҳолаш; маълумотлар мазмuni, йўналиши ва тегишлилиги бўйича

¹² Зиёдуллаев М.З. Ички ишлар органларининг таянч пунктларини бошқаришни такомиллаштириш: Юрид. фан. док. (DSc) дис. – Т., 2019. – Б. 131.

¹³ Тошниёзов М., Шарифбоев И., Обидов О. Корхоналарда бошқарув фаолияти. Дарлик. – Т., 1995 – Б. 101.

тизимлаштириш; маълумотлар базасини шакллантириш.

ИИО бошқарув тизимини таъминловчи ахборотлар қуийдаги шаклда ийгилади:

хизмат ҳудудида ижтимоий-иктисодий, демографик ва криминоген вазиятга оид статистик ахборотлар; ИИОнинг куч ва воситалари, тезкор-қидирув фаолияти натижалари, тартиб-интизом ва қонунчиликка риоя этиш ҳолатига оид ахборотлар; ички ишлар ва бошқа ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларининг ахборот-таҳлил ахборотлар; суд-хуқуқ амалиётига оид ахборотлар; ИИО фаолиятини текшириш ва назорат қилиш бўйича тузилган ахборотлар; криминоген вазият ва жиноятчиликка қарши курашиш бўйича олиб борилган илмий тадқиқотлар, ахолининг ИИО фаолиятига бўлган муносабатига оид ахборотлар; жисмоний ва юридик шахсларнинг ахборотлар;

ИИО фаолиятига доир маҳаллий ва чет эл оммавий ахборот воситаларидаги лавҳа ва мақолалари ҳамда интернет ахборотлари.

ИИОнинг амалий фаолиятини ўрганиши ИИОнинг бошқарув тизимини комплекс таҳлилий ахборотлар билан таъминлаши, воқеа, ҳодиса ва жараёнлар ҳамда фактлар ўртасидаги диалектик алоқадорликни қуийдаги шаклар асосида амалга оширилишини кўрсатмоқда:

жорий таҳлил – сутка, ҳафта, ой натижалари бўйича оператив бошқарувнинг кундалик эҳтиёжларини, ИИО шахсий таркибининг кундалик фаолиятини таъминлашга қаратилган бўлиб, унинг асосида муайян ҳуқуқбузарлик ва жиноятларга таъсир кўрсатиш чоралари кўрилади, куч ва воситаларни жой-жойига қўйиш учун зарур қўшимчалар киритилади, бошқа турдаги бошқарув тадбирлари амалга оширилади;

даврий таҳлил – чорак, ярим йил, тўққиз ой ва йил якуни натижалари бўйича ҳуқуқбузарлик ва жиноятлар динамикасини аниқлаш, ИИОнинг тезкор-хизмат фаолияти ҳамда йўл қўйилган камчилик ва муаммоларнинг сабабларини таҳлил қилишга қаратилган бўлиб, унинг асосида кейинги даврда тезкор-хизмат фаолияти самарадорлигини ошириш бўйича таклифлар тайёрланади ва бунинг асосида амалий-ташкилий чора-тадбирлар режалари ишлаб чиқилади;

истиқболли таҳлил – бир йилдан ортиқ давр натижалари бўйича хизмат ҳудудига хос бўлган жиноятларнинг сабабларини аниқлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва жиноятчиликка қарши курашиш фаолиятидаги тизимли муаммоларни таҳлил қилишга қаратилган бўлиб, унинг асосида тезкор-хизмат фаолиятининг самарадорлигини ошириш бўйича комплекс ва мақсадли дастурлари ишлаб чиқилади;

навбатдан ташқари таҳлил – тезкор вазиятнинг кескин ўзгарган

шароитида, бир нечта ой якунлари бўйича ёхуд ҳайъат мажлиси, йиғилиш ва бошқа ташкилий тадбирларни ўтказиш зарурати юзага келган шароитда амалга оширилади;

муаммоли таҳлил – тезкор-хизмат фаолиятининг алоҳида муаммолари ва масалаларини, жумладан, жиноят турларининг паст даражада фош этилиши, жамоат жойлардаги, рецидив ёки ўсмирларнинг жиноятчилиги ошиб кетиши, муайян турдаги жиноий тажовузлар сони ёхуд гиёхванд воситалар билан боғлиқ ва ўқ отар қуролларни қўллаш йўли билан содир этилган жиноятларнинг ўсишини таҳлил қилинишидан иборат;

қиёсий таҳлил – бир хил шароитда фаолият қўрсатиб келаётган икки ва ундан ортиқ ИИО тезкор-хизмат фаолиятидаги муаммолар сабабларни аниқлаш мақсадида ўтказилади.

Фикримизча, комплекс таҳлили натижасида таёрганадиган ахборот таҳлилий ҳужжатларда қўйидаги маълумотлар ўз ифодасини топиши лозим:

криминоген вазиятнинг қисқача тавсифи (жиноятчилик, рецидив ва ёшларнинг жиноятчилиги, маъмурий ҳуқуқбузарликлар, наркомания ҳолати ва бошқалар);

тезкор-хизмат фаолияти натижалари, камчилик ва муаммолари, уларнинг келиб чиқиши сабаблари;

тезкор-қидирув фаолиятининг муайян йўналишидаги натижалари;

кўзга кўринган ютуқлар ва уларга кўмак берувчи омиллар (бошқарув фаолиятини такомиллаштириш, кадрларни сифат нуқтаи назаридан мустаҳкамлаш, қўшимча куч ва воситаларни жалб қилиш, ижобий тажрибаларидан фойдаланиш, самарали интизомий амалиёт ва бошқалар), фаолият натижаларига кўра намунали ички ишлар бўлинмалари;

тезкор-хизмат фаолиятидаги камчиликлар, шунингдек, хизмат қўрсаткичлари паст бўлган ИИО, йўл қўйилган камчиликлар сабаблари ва бунга айбдор бўлган мансабдор шахслар;

камчиликларни бартараф этиш бўйича таклиф ва тавсиялар ҳамда уларни амалга ошириш бўйича бошқарув қарорлари лойихалари.

Бу эса ўз навбатида ахборот таҳлилий маълумотлардан ИИОни бошқаришда мақсадли фойдаланишга имкон беради.

Таҳлиллар ИИОнинг бошқарув тизимини таъминлашга қаратилган ахборотларга нисбатан аниқ талаблар мавжуд эмаслигини кўрсатмоқда. Чунончи, ҳар қандай етказилаётган хабар ёки маълумот ҳамиша ахборотга хос бўлган жиҳатларни тўлиқ акс эттирмаслиги мумкин. Шу сабабли ахборот сифатида етказилаётган хабар ёки маълумотга қўйиладиган талаб ва мезонларга

эътиборни қаратиш муҳим ҳисобланади. Жумладан, В.Н. Протасов бу борада қўйидаги мезонларни таъкидлайди:

ахборотнинг объективлиги – бунда ахборот муаллифлик шарҳларисиз берилиши, унда воқелик ва ҳодисанинг мазмун-моҳияти айнан ифода этилиши лозим;

ахборотнинг аниқлиги – тарқатилаётган ахборот даъво қилинаётган кузатиш обьектига тўла мос келиши керак;

тарқатилаётган ахборотнинг яхлитлиги – жумладан, ахборот ички узилишларсиз ва уни қабул қилиш вақти ҳамда жойига мувофиқ (мос) бўлиши лозим;

ахборотнинг тўлиқлиги, яъни ахборотнинг ҳажми истеъмолчига тўлиқ ҳолда берилиши керак¹⁴.

Бизнинг назаримизда, ИИОнинг бошқарув тизимини ахборот билан тамиллашда юқоридаги мезонларга *ахборотнинг мақсадга мувофиқлиги* ҳамда *унинг янгилигини* ҳам киритиш зарур. Чунончи, юқорида таъкидлаганимиздек ИИО учун ҳамма ахборотлар ҳам талаб этилмайди. Бунда ИИОнинг мақсади, вазифалари, функциялари ҳамда фаолият йўналишларига дахлдор бўлган ахборотларгагина эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ бўлади. Шунингдек, мавжуд ахборотнинг янгилиги, ҳали у ҳақда маълум бўлмаганлиги ҳам талаб этилади. Бинобарин, ҳар қандай ахборотнинг муҳим сифат кўрсаткичларидан бири унинг янгилигига ҳисобланади. Эскирган ахборот бошқарув ва бошқарув қарорларини қабул қилишда аҳамиятга эга эмас.

ИИО бошқарув тизимида ахборотни ҳужжатлаштириш катта аҳамият касб этади. Чунки, ахборот ҳужжатлаштирилмас экан у расмий характерга эга бўлмайди ва у асосда бошқарув қарорларини қабул қилиш мумкин эмас.

Шундай қилиб, ИИО бошқарув тизимида ахборотлар расмий мақомга келтирилиб, қайта ишланиши даражасидан келиб чиқиб қўйидаги шаклларда ифодаланади:

ахборот характеридаги ҳужжатлар – одатда предмет тўғрисида ахборот берувчи маълумотномалар шаклида расмийлаштирилади (тузилади) ва бирламчи (чуқур таҳлилсиз) бўлиб, олдиндан қарор қабул қилиш учун адекват маълумотни дарҳол олиш имконини берувчи қисқа ва аниқ ахборотлардан иборат бўлади;

таҳлилий характердаги ҳужжатлар – тадқиқий-муаммоли характери билан ажralиб туради, ўрганилаётган муаммолар бўйича прогнозлар бериш ва

¹⁴ Протасов В.Н. Теория права и государства. Проблемы теории и права и государства: вопросы и ответы. – М., 1999.–135-138 с.

ишлиб чиқилган ечимларни таърифлаш, уларни тушунтириб бериш ҳамда асослантириш мақсадида тузилади. Бундай ҳужжатларни «ақлли ҳужжатлар» дейиш ҳам мумкин.

Таҳлил қилинган ахборотлар қўйидаги шакллар асосида ҳуёжжатга айлантирилади:

маълумотнома – ечим талаб қилувчи савол ёки муаммо бўйича ахборотни ўзида акс эттирувчи ҳужжат.

ахборот маълумотномалари:

воқеа ва ҳодисалар ҳақидаги (маълум бир факт, воқеа, ҳодисанинг тор йўналишдаги тавсифи)

ҳолат, вазият, ахвол ҳақидаги (ҳолатнинг сабаби, манбаси, натижаси, оқибати ва ривожланиш тенденциясини ҳисобга олган ҳолда тавсифлаш)

ҳодиса ва жараёнлар ҳақидаги (замон ва макон нуқтаи назаридан тавсифлаш, ҳолатни, унинг тенденцияси, натижаси ва ривожланиш оқибатларини турларга бўлиш)

ҳаракат, тадбир, фаолият ҳақидаги (фаолият мазмуни, характеристи, иштирокчилари, натижаси ва оқибатларини тавсифлаш)

ташкилот ёки шахс ҳақидаги (мазмуни ҳужжатда мўлжалланган вазифадан келиб чиқиб тавсифланади).

таҳлилий маълумотномалар:

бирор бир масала ёки муаммо юзасидан таҳлилий маълумотнома (муаммони ёритиш, таҳлил қилиш ва уни ҳал этиш бўйича таклифлар);

текширув натижаси бўйича хулоса (маълумотнома) (назорат-текширув тадбирлари натижаси бўйича тузилади).

ахборот-таҳлил хати – муаммо ва амалга оширилган иш юзасидан аниқ ва қисқа тавсиф беришни назарда тутади.

баёнот хати – раҳбарият эътиборини долзарб муаммога жалб қилиш мақсадида тайёрланиб, мазкур муаммони ҳал этиш бўйича таклифлардан иборат бўлади.

таҳлилий шарҳ – тез танишиш учун мўлжалланган бўлиб, унда муаммоли вазиятни комплекс равишда ўрганиш, аниқ муаммоларни аниқлаш ҳамда уларни ҳал этиш йўллари бўйича таклифлар акс эттирилиши лозим. Маълумотнома ва мақолалардан фарқли равишда, шарҳ комплекс ва ҳажмли характеристга, таҳлилий жиҳатга (таҳлил билан алоқадор) эга бўлиб, унда турли нуқтаи назарлар солиштирилади ва шахсий баҳолар шакллантирилади.

маъруза (доклад) – аниқ саволлар, хулосалар баён этилган, муаммо кўрсаткичлари санаб ўтилган ва уларни ўзаро боғловчи хулосалар, шунингдек

саволлар ечими бўйича таклифлар акс эттирилган ҳужжат.

ахборот сводкаси (вокеа, ҳодиса ва вазият бўйича) – маълум вақт давомида содир бўлган воқеа ва ҳодисалар, вазиятнинг ўзига хос жиҳатлари ҳамда воқеалар ривожи тўғрисидаги маълумотларни бирлаштириш.

таҳлилий ҳисобот – тадқиқот объектининг ахборот маконини баҳоловчи кўрсаткичлар мажмунини тавсифлайди. Қисқа ёки кенгайтирилган таҳлилий маълумотномалар илова қилинган ҳолдаги диаграммалар, чизмалар ва жадваллардан иборат бўлади. Ҳисоботнинг якуний қисмида хulosса ва тавсиялар ифодаланилади.

таҳлилий мақола – муайян иш таҳлили натижаси бўйича ёки маълум бир усулдан фойдаланиш орқали тўпланган маълумотларни ўрганиш ва умумлаштириш асосида ўтказилган (муайян мавзудаги) тадқиқот натижаларини қисқа баён қилиш учун тайёрланадиган, очик матбуотда чоп этиш учун мўлжалланган материал;

чора-тадбирлар режаси.

ИИО бошқарув тизимини ахборотлар билан таъминлашда ахборот билан ишлашга ихтисослашган институционал тузилмалар муҳим ўрин тутади.

ИИОнинг бошқарув тизимини ахборот билан таъминлаш муайян босқичларда амалга оширилади. Булар қуидагилардан иборат:

биринчи босқичда ахборотлар аниқланади;

иккинчи босқичда ахборотлар қайд этилади;

учинчи босқичда ахборотларнинг тўғрилиги текширилади ва сараланади;

тўртинчи босқичда ахборотлар таҳлил қилинади;

бешинчи босқичда ахборотлар ҳужжатлаштирилиб бошқарув қарорларини қабул қилиш учун тақдим этилади.

ИИО амалий фаолиятини ўрганиш асосида ИИО бошқарув тизимида дахлдор ахборотлар қуидаги шаклларда аниқланиши ҳақида хulosага келинди:

1. Бевосита хизмат олиб бориш жараёнида ИИО ходимлари томонидан аниқланади.

2. Жисмоний ва юридик шахсларнинг берган хабарлари ва мурожаатлари асосида.

3. ИИОга келиб тушган маълумотлар асосида.

4. Бошқа органлар томонидан келиб тушган маълумотлар асосида;

5. Оммавий ахборот воситалари (шу жумладан ижтимоий тармоқлар) орқали.

Ахборотларни қайд этиш уларни расман қабул қилишни англаради. ИИОда барча ҳолларда ахборотлар таққослаш шаклда қайд этилади.

ХУЛОСА

Ахборотларнинг тўғрилиги текшириш ва саралашда мавжуд ахборот бошқа манбалар орқали текширилиб тасдиқланиши, инкор этилиши ёки қисман ўзгартирилиши амалга оширилади ҳамда фойдаланиш йўналишларидан келиб чиқиб тизимлаштирилади.

Текширилган ва сараланиб тизимлаштирилган ахборотда ифодаланган маълумотлар турли мезонлар асосида «интеллектуал ишловдан» ўтказилади. Бунда ахборот бошқарув мақсадига мос шакл ва мазмунга келтирилади. Бунда ахборотлар таҳлилий ахборотга айлантирилади.

Таҳлилий ахборотлар белгиланган шаклда ҳужжатлаштирилиб бошқарув қарорларини қабул қилишда фойдаланилади.

Шундай қилиб, ИИО бошқарув тизимини ахборот билан таъминлаш ИИО бошқарув стратегиясининг таркибий қисми бўлиб, унинг қай даражада ташкил этилиши ахборот билан таъминланишининг сифат ва микдор кўрсаткичларига боғлиқ ҳисобланади.

REFERENCES

1. SH.M.Mirziyoyev, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 26 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagи ma’ruza, 2018 yil 7 dekabr.
2. SH.M.Mirziyoyev, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga yo’llagan murojaatnomasi, 2020 24 yanvar.
3. Korrupsiyaga qarshi kurash bo‘yicha Respublika Idoralararo komissiyaning yig‘ilish bayoni, “Oliy ta’lim sohasida korrupsiyaga qarshi kurashish va qonuniylikni ta’minlashga doir masalalar” – 2019 yil 18 yanvar.
4. Аманов А.А. Ахборот хизмати кўрсатишни фуқаролик-хуқуқий тартибга солиши такомиллаштириш: Юрид. фан. бўй. фалс. док. (PhD) дис.– Т., – 2018 – Б. 3.
5. Yuldashev, J. (2023). Step-by-step development of jointstock companies in Uzbekistan. Eurasian Research Bulletin, 16, 114-118.
6. Степанова Е.Е., Хмелевская Н.В. Информационное обеспечение управлеченческой деятельности: учебное пособие. – М.: Форум-Инфра-М, 2004. – С. 12.
7. Герасименко А.Н. Информационное обеспечение взаимодействия органов внутренних дел с общественными объединениями по охране правопорядка (организационные и правовые вопросы): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2008. – с.15.

8. Зиёдуллаев М.З. Ички ишлар органларининг таянч пунктларини бошқаришни такомиллаштириш: Юрид. фан. док. (DSc) дис. – Т., 2019. – Б. 126.
9. ЮЛДАШЕВ, Ж. (2023). АКЦИЯДОРЛИК-ХУҚУҚИЙ МУНОСАБАТЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ. ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ, 3(1), 34-39.
10. Akhrorkulov, A. (2020). Non-Profit Organizations: Legislation Reform And Law Enforcement Practice. *The American Journal of Political Science Law and Criminology*, 2(10), 129-134.
11. Gulyamov, S., & Ahrorqulov, A. (2022). NOTIJORAT TASHKILOTLAR FAOLIYATINI TARTIBGA SOLISHNING HUQUQIY ASOSLARI: MILLIY VA XORIJUY TAJRIBA. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(5), 1029-1041.
12. Ahrorqulov, A. (2022). NOTIJORAT TASHKILOTLARI TO‘G‘RISIDAGI QONUNCHILIKNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(6), 893-902.
13. Akhrorqulov, A. (2020). Issues of formation and registration of non-profit organizations. *Scientific research results in pandemic conditions (COVID-19)*, 1(02), 23-26.
14. Mamajonova, D. (2022). KONSTITUTSIYAVIY ISLOHOTLAR-XALQ MANFAATINING ASOSIY MEZONI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10), 688-693.